

TIBBIY CHIQINDILAR VA ULARNING ATROF-MUHITGA TA'SIRINI O'RGANISH (SAMARQAND SHAHRI MISOLIDA)

Z. I. Izzatullayev

Samarqand davlat universiteti professori

G'. Dilmurodov

Samarqand davlat universiteti magistranti

izzat@yandex.ru

ANNOTATSIYA

Maqolada tibbiy chiqindilar va ularning atrof-muhitga salbiy ta'siri va Samarqand aholisi haqida ma'lumotlar keltirilgan. Ekologik muhitni yaxshilash bo'yicha tavsiyalar taqdim etiladi. Butun dunyoda va xususan O'zbekiston Respublikasida ham shahar va qishloqlar aholisining o'sishi, ularga tibbiyot yordam ko'rsatishning hamjmining o'sishini ko'rsatmoqda. Shu bilan birgalikda hozirgi kunda Tibbiyot chiqindilarining haddan tashqari o'sishi ekologik holatning yomonlashuviga o'z ta'sirini o'tkazmay qolmaydi va u o'z navbatida atrof-muhitning ifloslanishiga muhim omil bo'ladigan jiddiy xavf-xatarlarni yuzaga keltiradi. Hozirgi kunda 50 ga yaqin xavfli chiqindi turlari ta'siri va ularning ro'yxatini klinik chiqindilar ochadi.

Kalit so'zlar: Samarqand, tibbiy chiqindilar, yo'q qilish choralari, atrof-muhit, ifloslanish.

TO THE STUDY OF MEDICAL WASTE AND THEIR IMPACT ON THE ENVIRONMENT (FOR EXAMPLE, SAMARKAND)

ABSTRACT

The article provides data on medical waste and their negative impact on the environment among and people in Samarkand. Recommendations for an improved ecological environment are offered. The growth of urban and rural population around the world, and in particular in the Republic of Uzbekistan shows an increase in the volume of medical care provided to them. At the same time, the excessive growth of medical waste today will inevitably have an impact on the deterioration of the environmental situation, which in turn will pose a serious risk that will be an important factor in

environmental pollution. There are currently about 50 types of hazardous waste exposures and their list is opened by clinical waste.

Keywords: Samarkand, medical waste, disposal measures, environment, pollution.

KIRISH

XX asrda tibbiy chiqindilar alohida muhim toifada ajralib chiqa boshladi, chunki bir martali ishlatiladigan shprintslar, tomchilar, qon quyish tizimlari, bemorlarni parvarish qilish vositalari (qo'lqop, tagliklar, xalatlar, choyshablar va boshqalar) tibbiyot muassasalarida keng qo'llanila boshlandi va u yoki bu sabablarga ko'ra foydalanilmaydigan (yaroqlilik muddati o'tgan, soxta, musodara qilingan va hokazo) fabrikada ishlab chiqarilgan dori-darmonlarning soni. Shu vaqtdan boshlab tibbiy chiqindilar hajmi sezilarli darajada oshdi va o'sishda davom etmoqda va ular nafaqat ekologik, balki epidemik va toksik xavfga ega ekanligi sababli ularni maxsus usulda davolash zarurligi ayon bo'ldi. (inson salomatligi uchun xavfli).

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Asta-sekin ushbu masala bo'yicha maxsus qonunchilik va dunyoning turli mamlakatlarida ushbu turdagi chiqindilar bilan ishlash usullari ishlab chiqila boshlandi. Tibbiy chiqindilar uchun beshta xavfli sinf mavjud:

"A" klassi: bu atrof-muhit va inson uchun xavf tug'dirmaydigan tibbiyot muassasalarining chiqindilari. Bunga qog'oz, oziq-ovqat chiqindilari va boshqalar kiradi. Bularning barchasi odatdagi axlat qutisiga tashlanishi mumkin. "B" klassi: ushbu guruhga kasal odamlar bilan aloqada bo'lgan narsalar, shuningdek davolash va operatsiyalar natijasida chiqadigan chiqindilar kiradi. Ular maxsus chiqindixonalarga olib ketilmoqda. "C" klassi: bu bemorlar bilan aloqada bo'lgan, har qanday infektsiyani yuqtirish kafolatlangan narsalar. Bunga laboratoriyalar chiqindilari ham kiradi, chunki ular ifloslangan bo'lishi mumkin. Bunday "axlat" hisobga olinishi va maxsus yo'q qilinishi kerak. "D" klassi: bu yerda - turli xil sanoat chiqindilari. Masalan: termometrlar, dorilar, dezinfektsiyalash vositalari va boshqalar. Ular bemorlar bilan umuman aloqada bo'lmasligi mumkin, ammo o'zlari xavfli. Ular maxsus o'qitilgan xodimlar tomonidan tashiladi va yo'q qilinadi. "D" klassi: ushbu guruhga nurlanish darajasi oshgan tibbiy moddalar va materiallar kiradi. Bunday chiqindilar, hatto vaqtincha saqlash paytida ham, metall muhrlangan idishlarga joylashtirilishi kerak. Ayni vaqtda, butun dunyoda va umuman O'zbekistonda tibbiy chiqindilar muhim

muammo hisoblanadi. Umuman olganda ularning oqimi (maishiy chiqindilarga qaraganda) yiliga nisbatan 125 ming tonnani tashkil etadi. Biroq, bu chiqindilar infektsiya, kasallik va atrof muhitni ifloslanishiga olib kelishi mumkin [1]. Hozirgi vaqtda 2019-yilgi Covid-19 pandemiyasi paytida ularning soni, shubhasiz, bir necha o'n ming tonnaga ko'paygan. Umuman olganda, ular infektsiyaning tarqalishi xavfini keltirib chiqaradi, epidemiologik vaziyatni yomonlashtiradi va atrof-muhitning doimiy ifloslanishiga olib keladi. 1979-yilda Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti (JSST) tibbiy chiqindilarni xavfli deb tasniflagan va ularni qayta ishlash bo'yicha maxsus xizmatlarni yaratish zarurligini ko'rsatgan. 1992-yilda Bazel konventsiyasiga binoan (Shveytsariyada) 45 turdagi xavfli chiqindilar ajratildi, ularning ro'yxati klinik chiqindilar tomonidan yig'iladi. O'zbekistonda tibbiy chiqindilarni boshqarish muammolari, shu jumladan yig'ish, saralash, zararsizlantirish, tashish va qayta ishlash tizimi sxemalari va metodikalarini ishlab chiqish bosqichida. Ta'kidlash joizki, faqat 2007-yil 1 yanvar holatiga ko'ra, O'zbekistonda 3406 chiqindilarni yoqish moslamalari mavjud bo'lib, faoliyat ko'rsatayotgan sil kasalxonalaridan faqat ikkitasi Toshkent va Nukusda kuydirish pechlari bilan ta'minlangan. Xuddi shu davrda, ya'ni. 2004-yildan 2007-yilgacha Samarqand viloyatida 335-432 birlik muffil pechlari bilan 101,2 - 119,8 tonna tibbiy chiqindilar olib tashlandi [1]. Hozirgi kunga qadar 6 ta tibbiy shifoxonada (shifoxonadan Samarqandda mavjud 20 ta) tibbiy chiqindilarni ishlab chiqarish va yo'q qilish bo'yicha tahlillar o'tkazilib, ular tibbiy muffel pechlarida 1200°C da yoqib yuborilgan. Bundan tashqari, shuni ta'kidlash kerakki, shahar tipidagi aholi punktlari va qishloqlar aholisida tibbiyot chiqindilari juda ko'p bo'lib, ular hisobga olinmaydi, ular polietilen paketlarga solingan maishiy chiqindilar bilan birga axlatxonalarga tashlanadi va tabiatga tarqalib, shu bilan atrof muhitni ifloslantiradi. Ularning inson salomatligiga salbiy ta'sir ko'rsatadigan turli yuqumli kasalliklarning yangi o'choqlarini paydo bo'lishiga olib kelishi mumkinligiga kafolat yo'q. Bu erda ta'kidlash kerakki, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Miramonovich Mirziyoyev 2018-yil 2-fevraldagi nutqida "Atrof-muhitni muhofaza qilish - odamlar sog'lig'ini himoya qilishning asosiy vositasi" deb ta'kidlagan [2]. Yuqoridagilardan ko'rinib turibdiki, tibbiy chiqindilar muammosini har tomonlama o'rganish, ularni o'z vaqtida zararsizlantirish va ularni keng tarqalish yo'lini to'sib qo'yish hozirgi zamonning eng muhim vazifalaridan biridir. Yuqoridagilar bilan bog'liq holda ushbu tadqiqotning maqsadi tibbiy chiqindilar va ularning Samarqanddagi atrof-muhitga ta'sirini o'rganish edi. Ushbu maqsadni amalga oshirish uchun quyidagi vazifalarni yechish maqsad qilib olindi: tadqiqot vaqtini va material yig'iladigan

joylarni aniqlash; bemorlarning sonini aniqlash; qayta ishlangan, zararsiz, zararli va yuqumli chiqindilarning umumiy hajmini va o'tkir va inventarizatsiya uskunalarining og'irligini aniqlash.

Tadqiqot uchun material Samarqand shahri va uning atrofidagi 2020-yilda to'plangan va 2018-2020 yillarga mo'ljallangan Samarqand viloyati ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilish boshqarmasidan olingan ma'lumotlar xizmat qildi

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Samarqand shahrida 2018-2020-yillarda tibbiy chiqindilar to'g'risidagi ma'lumotlarni tahlil qilish natijasida 2018-yilda sil kasalligiga qarshi kurash bo'yicha viloyat kasalxonasida 650 o'rinni, hosil bo'lgan chiqindilar hajmi to'g'risidagi barcha ma'lumotlar, shuningdek nodir va yuqumli chiqindilarda va o'tkir va inventarizatsiya uskunalarining og'irligi 305,845 tonnadan 11,841 tonnagacha va 0,438 kg dan oshdi va aksincha, 2019-yilda 160 yotoqli viloyat kardiologik dispanserida ushbu ma'lumotlar deyarli 1,5 baravar ustun keldi (1-jadval).

Jadval-1. Samarqand shahrida tibbiy chiqindilarni ishlab chiqarish va utilizatsiya qilish (Samarqand viloyati Atrof-muhitni muhofaza qilish boshqarmasining 2019-yil noyabr oyidagi materiallari asosida)

Yillar	Tibbiy muassasalar soni	O'rindiqlar soni	Hisobot davrida hosil bo'lgan chiqindilar hajmi Tonna	Zararsiz chiqindilar tonna	Zararli chiqindilar tonna	Yuqumli chiqindilar tonna	O'tkir narsalar va inventarizatsiya uskunalari
2018	Tuberkulyozga qarshi kurash bo'yicha viloyat kasalxonasi	650	305,845	294	11,841	0,058	0,438
2019		650	287,759	276,312	11,447	0,063	0,425
2018	Viloyat kardiologiya dispanseri	160	2,841	1,98	0,48	0,048	0
2019		160	3,755	3,768	0,61	0,065	0
2018	Viloyat ortopediya va jarohatlar shifoxonasi	230	69,8	26,6	39,1	0	4,1
2019		230	95,6	52,6	43,1	0	5,8
2018	Viloyat ko'p tarmoqli bolalar shifoxonasi	400	365,9	358	7,5	0	0,4
2019		400	368,1	360	7,6	0	0,5

2018	OITS mintaqaviy markazi		11,3	5,9	2,6	2,8	0
2019			12	6,3	2,7	3,9	0
2018	Viloyat yuqumli kasalliklar shifoxonasi	350	97,59	6,27	9	4,8	4,8
2019		350	227,2	0,0031	6,2	3,5	3,5

Bu yerda 2019-yildan 2020-yilgacha bo'lgan vaqtni alohida ta'kidlash kerak. COVID-19 pandemiyasining butun dunyoda va O'zbekistonda keng tarqalishi shaharning yirik tibbiyot muassasalarida hisobga olinmaydigan tibbiy chiqindilar sonini ko'paytirdi, ularning aksariyati yo'q qilindi. Ammo ularni to'g'ridan-to'g'ri tabiatga tashlash hollari ham mavjud. Shahar axlatxonalarida, xuddi yo'llar bo'ylab joylashgan ariqlarda, aholining maishiy chiqindilari orasida ishlatilgan niqoblar va hatto ko'plab bolalar tagliklari to'plangan. Shuning uchun ushbu chiqindilarning tashqi muhitga ta'siri va ularning inson salomatligiga salbiy ta'sirini hisobga olish uchun biz quyidagi tadbirlarni amalga oshirishni taklif qilamiz:

- shaharning barcha tibbiyot muassasalarida ularni yig'ish va yo'q qilishni ommaviy tashkil etish;
- shaharning yirik mikrorayonlarida: So'g'diyona, Mikrorayon, Qorasu, Ximiklar shaharchasi, Samarqand shahri qurilishi va boshqalarning, ko'p qavatli (16 va 18 - 25), ming- minglab odamlar yashaydigan hududida va shahar aholisiga darhol bu holatni tushuntirish ishlarini olib borish;
- har bir qavatda tibbiy chiqindilarni alohida yig'ish va ularni yashil qoplarga solish, so'ngra ularni yoqish uchun olib chiqish ;
- shahar aholisi orasida ham mikrorayonlarda, ham shaharning barcha mahalliy mahalla qo'mitalarida tibbiyot chiqindilariga qarshi kurashish bo'yicha tibbiyot xodimlari tomonidan tushuntirish ishlari va nazorat ishlarni olib borish.

Ammo shuni ta'kidlash kerakki, O'zbekiston Respublikasi Sog'liqni saqlash vazirligi tibbiy chiqindilar bilan kurashish bo'yicha terapevtik va profilaktika choralari tasnifini ishlab chiqqan va ular 5 sinfga bo'lingan: A sinf - zararsiz, B - zararli, C - oldingi - zararli, D - tasnifga ko'ra sanoat chiqindilariga va D sinfidagi radioaktiv chiqindilarga yaqinroq [3]. Shuni inobatga olgan holda, biz zararli maxsus tibbiy va biologik chiqindilar to'g'risida maxsus tushunchalarning xavfli tibbiy chiqindilari to'g'risidagi qonunga qo'shimcha kiritishni ko'rib chiqamiz [4]. Umuman olganda, atrof-muhit va uning tarkibiy qismlari - suv, tuproq va oziq-ovqat mahsulotlarini ifloslantiruvchi tibbiy chiqindilar to'g'ridan-to'g'ri yoki bilvosita odamlarda xavfli yuqumli kasalliklar paydo

bo'lishiga xavf tug'diradi. Ushbu masala muhim hisoblanadi va hali ham batafsil o'rganishni talab qiladi. O'zbekistonda pandimiya boshlanganidan beri yangi antirekord o'rnatildi. Sog'liqni saqlash vazirligi xabar berishicha, kasallanganlar soni kundan kunga ko'paymoqda : 2022-yil 19-yanvar holatiga ko'ra, O'zbekistonda koronavirus infeksiyasi aniqlanganlar soni 1210 nafardan ortiq.

Samarqand viloyatida ham kasallanganlar soni tobora ortib bormoqda. So'nggi bir sutkada 45 nafar bemor aniqlangan. Hozirda Samarqand shahrining Vatanparvar mahalla fuqarolari yig'ini hududidagi Koronavirusga chalinganlarni davolashga aylangan Tibbiyot markazida Covid-19 infeksiyasiga chalingan bemorlar davolanmoqda. Davolash markazi 240 o'ringa mo'ljallangan. Bundan tashqari "Vatanparvar" tibbiyot markazi bosh shifokori Abdusattor Boymirzayevning fikriga ko'ra, har ehtimolga qarshi bemorlar soni ko'payib qolsa, boshqa Covid kasalxonalarini jumladan Markaziy sport majmuasi binosi 1080 o'ringa mo'ljallangan davolash markazi, kimyogarlar shaharchasidagi 160 ta bemorga mo'ljallangan bino ham tayyor holda turipti. Shifokorlarning fikricha, kasalxonaga yotqizilgan bemorlarning aksariyati koronavirusga qarshi emlanmagan. Samarqand shahrida Covid-19 bilan kasallanish darajasi oshganligi munosabati bilan davolash punkti deyarli 100% ga to'lgan. Oxirgi 10 kun ichida murojatlar soni 6 baravarga oshgan. Bu yerda davolanayotgan bemorlar oilasi va farzandlarini ko'rolmay qiynalayotganligi sababli yurtdoshlarimizga o'z tavsiyalarini berdi. Shifokorlarning fikriga ko'ra, yangi yildan keyin bemorlar soni keskin oshgan. Yanvar oyining dastlabki kunida ko'plab bemorlar qabul qilingan. Shifokorlar infeksiyaning kuchayishi ob-havoning noqulayligi bilan bog'liq deyishayapti. Hozirgi koronavirus kasalligi, odatdagi grip yoki tumovdan deyarli farq qilmas ekan. Tibbiyot markazi bosh shifokori : Samarqand shahrida koronavirus Omicroning yangi shtampini yuqtirish holati aniqlanganmi degan savolga shunday shubhali tarzda yo'q aniqlanmagan deb javob berdi. Xalqaro ekspertlarning xulosasiga ko'ra, Omicron misli ko'rilmagan tezlikda tarqalmoqda. Yangi shtamm belgilari avvalgilaridan farq qiladi.

XULOSA

O'tkazilgan tadqiqotlar asosida quyidagi xulosalar qilindi: Birinchi marta Samarqand shahri misolida mintaqadagi yirik kasalxonalarda tibbiy chiqindilar va ularning atrof-muhitga ta'siri tahlil qilindi va ushbu muassasalar orasida chiqindilarni ishlab chiqarishning umumiy hajmi bo'yicha, birinchi o'rinda viloyat ko'p tarmoqli bolalar shifoxonasi, ikkinchi-sil kasalligi

bilan kurashadigan viloyat kasalxonasi, uchinchisi - viloyat yuqumli kasalliklar shifoxonasi hisoblanishi aniqlandi.

REFERENCES

1. Национальный доклад О состоянии окружающей среды и использовании природных ресурсов в Республике Узбекистан (2008 – 2011 гг.). Ташкент: Chinor ENK, 2013. 298 с.
2. Mirziyoyev Sh.M. Atrof – muhitni muhofaza qilish- aholi salomatligini saqlashning muhim omili. 2018. 2 fevral. Ekologik holatni yaxshilash va atrof muhitni muhofaza qilish eng dolzarb vazifalarni belgilab olishga bag'ishlangan yig'ilishdagi ma'ruzasi.
3. Ҳаракатдаги буйруқлар ва янги СанПин 0342 – 17 сонли. Самарқанд, 2017. 20 бет.
4. Закон Республики Узбекистан о государственном санитарном надзоре. Ташкент, 1998.
5. "Clinical features of patients infected with 2019 novel coronavirus in Wuhan, China". Lancet 395 (10223): 497–506. February 2020.
6. „Coronavirus disease 2019“. Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti.
7. I. Muhammedov, E. Eshboyev, N. Zokrov, M. Zokirov “Mikrobiologiya Immunologiya Virusologiya” Toshkent 2006-yil 531-532-bet
8. www.clinicaltrialsarena.com
9. Daryo.uz
10. Zarnew.uz